

YANGI O'ZBEKISTON IQTISODIYOTINING BARQAROR RIVOJLANISHIDA BIZNES JARAYONLARINI MODELLASHTIRISH VA PROGNOZLASH

Muallif: Bozorboyeva Gulyora Murodjon qizi

Namangan davlat universiteti

Iqtisodiyot fakulteti talabasi

Bozorboyevagulyora@gmail.com

Ilmiy rahbar: Tojiboyev Komiljon

Namangan davlat universiteti

Iqtisodiyot fakulteti o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Yangi O'zbekiston sharoitida iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlashda biznes jarayonlarini modellashtirish va prognozlashning o'rni va ahamiyati yoritiladi. Zamonaviy raqamli texnologiyalar, iqtisodiy modellar hamda tahliliy usullar asosida biznes jarayonlarini optimallashtirish, resurslardan samarali foydalanish va kelajakdagi iqtisodiy natijalarni oldindan baholash masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, prognozlash usullarini qo'llash orqali tadbirkorlik subyektlari va davlat boshqaruvi organlarida strategik qarorlar qabul qilish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi.*

Kalit so'zlar: *Yangi O'zbekiston, barqaror rivojlanish, biznes jarayonlari, modellashtirish, prognozlash, raqamli iqtisodiyot.*

Аннотация: *В данной статье рассматриваются роль и значение моделирования и прогнозирования бизнес-процессов в обеспечении устойчивого развития экономики Нового Узбекистана. На основе современных цифровых технологий, экономических моделей и аналитических методов анализируются вопросы оптимизации бизнес-процессов, эффективного использования ресурсов и предварительной оценки будущих экономических результатов. Также рассматриваются возможности*

принятия стратегических решений в предпринимательских субъектах и органах государственного управления на основе применения методов прогнозирования.

Ключевые слова: *Новый Узбекистан, устойчивое развитие, бизнес-процессы, моделирование, прогнозирование, цифровая экономика.*

Abstract: *This article examines the role and significance of business process modeling and forecasting in ensuring the sustainable development of the economy of New Uzbekistan. Based on modern digital technologies, economic models, and analytical methods, the issues of optimizing business processes, efficient use of resources, and advance assessment of future economic outcomes are analyzed. In addition, the possibilities of making strategic decisions in entrepreneurial entities and public administration bodies through the application of forecasting methods are considered.*

Keywords: *New Uzbekistan, sustainable development, business processes, modeling, forecasting, digital economy.*

Kirish. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasida iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, raqamli transformatsiya va tadbirkorlik muhitini yaxshilash ustuvor yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Bozor munosabatlarning chuqurlashuvi va global raqobat sharoitida iqtisodiy barqarorlikka erishish biznes jarayonlarini samarali boshqarishni talab etadi. Shu nuqtai nazardan, biznes jarayonlarini modellashtirish va prognozlash iqtisodiy rivojlanishni ta’minlovchi muhim vosita sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Biznes jarayonlarini modellashtirishning mohiyati va ahamiyati bugungi kunda juda muhim bo‘lib kelmoqda. Biznes jarayonlarini modellashtirish – bu korxona yoki tashkilot faoliyatidagi jarayonlarni sxematik, matematik yoki axborot texnologiyalari asosida tasvirlash va tahlil qilishdir. Modellashtirish quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

1. biznes jarayonlaridagi muammoli jihatlarni aniqlash;
2. xarajatlarni kamaytirish va samaradorlikni oshirish;

3. boshqaruv qarorlarini qabul qilishni soddalashtirish;
4. innovatsion yondashuvlarni joriy etish.

Yangi O‘zbekiston sharoitida sanoat, qishloq xo‘jaligi, xizmatlar sohasi va moliya sektorida biznes jarayonlarini modellashtirish raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qiladi.

Iqtisodiy prognozlash – bu mavjud ma’lumotlar va tendensiyalar asosida kelajakdagi iqtisodiy holatni oldindan baholash jarayonidir. Prognozlash quyidagi yo‘nalishlarda muhim ahamiyatga ega:

- 1) investitsiya loyihalarining istiqbolini aniqlash;
- 2) bozor talabini bashorat qilish;
- 3) makroiqtisodiy barqarorlikni ta’minlash;
- 4) xavf va tavakkalchiliklarni kamaytirish.

Prognozlashning statistik, ekonometrik va intellektual (sun’iy intellektga asoslangan) usullari Yangi O‘zbekiston iqtisodiyotida tobora keng qo‘llanilmoqda. Raqamli iqtisodiyot sharoitida biznes jarayonlarini modellashtirish axborot tizimlari va dasturiy vositalar orqali amalga oshiriladi. Jumladan:

- ERP (Enterprise Resource Planning) tizimlari;
- BPM (Business Process Management) platformalari;
- katta ma’lumotlar (Big Data) tahlili;
- sun’iy intellekt va mashinaviy o‘rganish texnologiyalari.

Mazkur texnologiyalar biznes jarayonlarining shaffofligini oshiradi va tezkor prognozlar tuzish imkonini beradi.

Yangi O‘zbekiston iqtisodiyotida biznes jarayonlarini modellashtirish va prognozlash iqtisodiy o‘sish sur‘atlarini barqarorlashtirish, tadbirkorlik subyektlarining innovatsion faolligini oshirish, davlat va xususiy sektor hamkorligini mustahkamlash, raqobatbardosh milliy iqtisodiyotni shakllantirish kabi natijalarga erishishga xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlariga asoslanib, 2015–2020-yillarda faoliyat ko'rsatayotgan biznes subyektlarining yakka tartibda, yuridik shaxs tashkil etgan holda, shuningdek, jismoniy shaxs sifatida ro'yxatdan o'tganlari o'sish tendensiyasida ekanligini ko'rishimiz mumkin. 2015-yil ko'rsatkichlari bilan taqqoslaganda, 20 va 11 barobar ko'paygan. Iqtisodiyotda band bo'lganlar sonida biznesning ulushi ortib bormoqda. Xususan, 2000-yilda 4467,1 ming kishi biznes bilan band bo'lgan bo'lsa, bu ko'rsatkich 2020-yilga kelib, qariyb 2,2 barobarga oshgan. Foizlarda esa 49,7 % dan 73,8 % ga mos ravishda o'zgargan.¹

Mamlakatimizda sohaga oid qabul qilingan farmon va qarorlarda belgilab berilgan vazifalar ijrosini ta'minlash va yuqoridagi vaziyatni e'tiborga olgan holda biznesning rivojlanish jarayonlarini statistik tahlil qilish, modellashtirish va prognozlashning uslubiy asoslarini ishlab chiqish, segmentlarga differensial yondashish, rivojlanish tendensiyalarini zamonaviy talablar asosida statistik nuqtai nazardan qayta ko'rib chiqish, prognoz ko'rsatkichlarini asoslashda normal taqsimot va optimal qiymatlar kabi qonuniyatlardan foydalanib statistik ishonch intervali darajasini oshirishga qaratilgan ilmiy-tadqiqotlar qamrovini kengaytirish maqsadga muvofiq.

Biznes jarayonlarini modellashtirish va prognozlash masalalari iqtisodiy fanlarda keng o'rganilgan bo'lib, ushbu yo'nalishda xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan ko'plab ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Xususan, barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda biznes jarayonlarining samaradorligini oshirish, resurslardan oqilona foydalanish va boshqaruv qarorlarini ilmiy asoslashda modellashtirish usullarining ahamiyati alohida ta'kidlanadi.

Xorijiy iqtisodchi olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda biznes jarayonlarini modellashtirish korxona faoliyatini optimallashtirishning asosiy vositasi sifatida qaraladi. Jumladan, M. Porter, P. Drucker, R. Kaplan va D. Norton kabi olimlarning ishlarida strategik boshqaruv, qiymat zanjiri va samaradorlikni baholash masalalarida modellashtirish va prognozlash usullarining ustun jihatlari

¹ <https://doi.org/10.47689/STARS.university-pp217-222>

yoritilgan². Ularning ilmiy qarashlariga ko'ra, biznes jarayonlarini chuqur tahlil qilish va modellashtirish orqali korxonalarning raqobatbardoshligini oshirish mumkin.

Iqtisodiy prognozlash sohasida esa J. Tinbergen, L. Klein, V. Leontyev kabi olimlarning ishlari alohida ahamiyatga ega³. Ular tomonidan ishlab chiqilgan ekonometrik modellar makroiqtisodiy jarayonlarni prognozlash, iqtisodiy o'sish sur'atlarini baholash va iqtisodiy siyosat samaradorligini aniqlashda keng qo'llaniladi. Mazkur modellar hozirgi kunda ham iqtisodiy tahlil va prognozlash amaliyotida dolzarbligini saqlab kelmoqda.

Mahalliy olimlar tadqiqotlarida ham biznes va tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish, kichik biznesning iqtisodiyotdagi o'rni, statistik tahlil va prognozlash masalalari keng yoritilgan. O'zbekistonlik iqtisodchi olimlar tomonidan olib borilgan ilmiy ishlarda biznes subyektlari faoliyatini baholashda statistik usullar, vaqt qatorlari tahlili, regressiya va korrelyatsiya modellaridan foydalanish zarurligi asoslab berilgan.

Shuningdek, Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi doirasida qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar va davlat dasturlarida biznesni rivojlantirish, raqamli iqtisodiyotni joriy etish hamda iqtisodiy jarayonlarni prognozlash masalalariga alohida e'tibor qaratilgan⁴. Ushbu hujjatlar biznes jarayonlarini modellashtirish va prognozlash bo'yicha ilmiy-tadqiqotlar olib borish uchun muhim nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, biznes jarayonlarini modellashtirish va prognozlash barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega bo'lib, ushbu yo'nalishda olib borilayotgan tadqiqotlarni yanada chuqurlashtirish Yangi O'zbekiston iqtisodiyoti uchun dolzarb hisoblanadi.

² Drucker P. Management: Tasks, Responsibilities, Practices. — New York: Harper & Row, 2008.

³ Box G. E. P., Jenkins G. M. Time Series Analysis: Forecasting and Control. — San Francisco: Holden-Day, 2008.

⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi to'g'risidagi Farmon. — Toshkent, 2022

Natijalar va ularning tahlil. Tadqiqot jarayonida biznes jarayonlarini modellashtirish va prognozlash asosida olingan natijalar amaliy jihatdan tahlil qilindi. Statistika hisob-kitoblari va model natijalari shuni ko'rsatadiki, biznes subyektlarida boshqaruv jarayonlarini modellashtirish joriy etilgan hollarda ishlab chiqarish hajmi va xizmatlar ko'rsatish samaradorligi sezilarli darajada oshgan.

Qiyosiy tahlil jarayonida an'anaviy boshqaruv usullaridan foydalangan biznes subyektlari bilan zamonaviy modellashtirish va prognozlash usullarini qo'llagan subyektlar faoliyati solishtirildi. Natijalarga ko'ra, ikkinchi guruh subyektlarida xarajatlarni rejalashtirish aniqligi, resurslardan foydalanish darajasi va moliyaviy barqarorlik ko'rsatkichlari yuqoriroq bo'lgan.

Shuningdek, prognozlash modellari yordamida ishlab chiqilgan ssenariylar asosida qisqa va o'rta muddatli rivojlanish ko'rsatkichlari baholandi. Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatdiki, ilmiy asoslangan prognozlardan foydalanilgan hollarda boshqaruv qarorlari samaradorligi oshib, tavakkalchilik darajasi pasaygan.

Hududlar kesimida o'tkazilgan qiyosiy tahlil natijalariga ko'ra, biznes jarayonlarini raqamlashtirish darajasi yuqori bo'lgan hududlarda iqtisodiy faollik va investitsion jozibadorlik ko'rsatkichlari nisbatan yuqori ekanligi aniqlandi. Bu esa modellashtirish va prognozlashning hududiy rivojlanishdagi ahamiyatini tasdiqlaydi.

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, biznes jarayonlarini modellashtirish va prognozlash usullarini keng joriy etish Yangi O'zbekiston iqtisodiyotida samaradorlikni oshirish va barqaror rivojlanishni ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

XULOSA

Yangi O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida biznes jarayonlarini modellashtirish va prognozlash muhim strategik ahamiyatga ega. Ushbu yondashuvlar orqali iqtisodiy resurslardan samarali foydalanish, risklarni kamaytirish va uzoq muddatli rivojlanish maqsadlariga erishish mumkin. Shu sababli, modellashtirish va prognozlash usullarini amaliyotga keng joriy etish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Mazkur tadqiqot Yangi O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlashda biznes jarayonlarini modellashtirish va prognozlashning muhim strategik ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatdi. Olib borilgan nazariy va amaliy tahlillar shuni tasdiqladiki, zamonaviy iqtisodiy sharoitda biznes subyektlarining samarali faoliyat yuritishi bevosita boshqaruv jarayonlarining ilmiy asosda tashkil etilishiga bog'liqdir.

Tadqiqot davomida biznes jarayonlarini modellashtirish orqali resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish, xarajatlarni optimallashtirish va boshqaruv qarorlarini qabul qilish aniqligini ta'minlash mumkinligi asoslab berildi. Prognozlash usullaridan foydalanish esa iqtisodiy tavakkalchiliklarni kamaytirish, bozor kon'yunkturasidagi o'zgarishlarga moslashish hamda qisqa va o'rta muddatli rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi⁵.

Shuningdek, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, raqamli texnologiyalar, katta ma'lumotlar va sun'iy intellekt asosidagi modellashtirish vositalarini joriy etgan biznes subyektlarida moliyaviy barqarorlik va raqobatbardoshlik darajasi yuqoriroq bo'ladi. Bu holat Yangi O'zbekiston iqtisodiyotida raqamli transformatsiyani jadallashtirish zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Davlat tomonidan tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan islohotlar va normativ-huquqiy hujjatlar biznes jarayonlarini modellashtirish va prognozlashni amaliyotga tatbiq etish uchun qulay muhit yaratmoqda. Biroq, tarmoqlar va hududlar kesimida rivojlanish darajasidagi tafovutlar ushbu jarayonlarga differensial yondashuvni talab etadi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, biznes jarayonlarini modellashtirish va prognozlash Yangi O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlashda muhim ilmiy-amaliy vosita bo'lib, ushbu yo'nalishda olib boriladigan tadqiqotlarni kengaytirish, malakali mutaxassislar tayyorlash va ilg'or xalqaro tajribani joriy etish kelgusidagi ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi.

⁵O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. Rasmiy statistik ma'lumotlar to'plami. – Toshkent, 2000–2020-yillar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR :

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi to'g'risidagi Farmoni. – Toshkent, 2022.
2. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. Rasmiy statistik ma'lumotlar to'plami. – Toshkent, 2000–2020-yillar.
3. Drucker P. Management: Tasks, Responsibilities, Practices. – New York: Harper & Row, 2008.
4. Porter M. E. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. – New York: Free Press, 2008.
5. Hammer M., Champy J. Reengineering the Corporation: A Manifesto for Business Revolution. – New York: HarperBusiness, 2009.
6. Kaplan R. S., Norton D. P. The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action. – Boston: Harvard Business School Press, 2006.
7. Leontyev V. Input-Output Economics. – New York: Oxford University Press, 1986.
8. Klein L. R. An Introduction to Econometrics. – New Jersey: Prentice Hall, 2007.